

AUTO/BIOGRAFIJA DVOJCA DR. ZABLUDOVSKY I ZORICA: TRANSGRESIJA UMJETNOSTI¹

Marina Protrka Štimec

UDK: 821.163.42-32.09Zorica, Ž.

Autorstvo, biografija, autobiografija, enciklopedija, komemoracija, muzej i akademija u izdanjima i izvedbama Željka Zorice i dr. Hansa Christiana Zabludovskog funkcioniraju kao referentna mjesta institucija književnosti i kulture koja ovaj dvojac upotrebljava i kritički preosmišlja upućujući na društvene prijepore i transgresivne mogućnosti izvedbenih praksi. Njihova suradnja na izdanjima knjiga i javnim izvedbama u članku se tumači kao dio neoavangardnih transgresija: otklona, eksperimenta, prekida i iskoraka u javnom prostoru. Persifliranjem znanstvenog diskursa i institucionalnog okvira, koristeći pri tom auto/biografske elemente dr. Zabludovskog, referentni diskurs i službenu formu javno ovjerenih ceremonija u svojim istupima oni dovode u pitanje žanrove i politike »proizvodnje istine« te istovremeno otkrivaju kreativni potencijal i transgresivne učinke neoavangardne umjetnosti.

Ključne riječi: Željko Zorica; dr. Hans Christian Zabludovsky; izvedbe; autorstvo; transgresija; neoavangarda

¹ Rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2018-01-7020 »Književne revolucije«.

Umjetnički, publicistički i javni angažman Željka Zorice Šiša toliko je raznovrstan da ga je, imajući u vidu orkestraciju njegova angažmana i aktivnosti – od proza i scenarija, multimedije, scenografije, grafičkog dizajna i stripa, lutkarstva, režije itd., Suzana Marjanić (2013.) nazvala kompletnom ekipom za spašavanje fantazije. Stasao u okviru meke frakcije Kugla glumišta,² Zorica je od 1976. godine u svom radu spajao književnost, kazalište i performans, koristeći se filmom, videom, arhivom, webom, glazbom, hranom, nastupima različitih grupa i pojedinaca, performansom, hepeningom, dizajnom itd. Osamdesetih je započeo s dugogodišnjim projektom »Digitalizacija spomeničke baštine i njena komercijalna eksploatacija« u kojem uvodi lik istraživača, suradnika, motivatora i prijatelja dr. Hansa Christiana Zabludovskog, »demonologa, paleoantropologa, kartaša i vinopije« čije će suautorstvo u bitnom odrediti profil i narav njegovih javnih izvedbi i publikacija iz ciklusa Fantastični bestijarij (*Usnuli čuvari grada Zagreba ili Fantastični bestijarij* (1996.), *Fantastični bestijarij Roskildea* (1999.) i *Fantastični bestijarij Hrvatske 2* (2000.). U

² Zagrebačka kazališna skupina Kugla glumište sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 20. stoljeća ustanovljuje javne izvedbe skupno osmišljenih predstava koje uključuju zajednički rad na određivanju »kreativnog cilja, metodologije stvaranja i sadržaja predstave unutar improvizatorskoga i radioničkoga ozračja«, pri čemu je važna »socijalna funkcija poput izraza, terapije i sredstva društveno-političkoga djelovanja društvene skupine« (Kačić Rogošić 2017: 33). Za izvedbe su obično koristili suburbane prostore, npr. prostranu livadu u zagrebačkom naselju Travno, tada još neurbaniziranom (1977. *Doček proljeća*) ili pak Unsku ulicu među siromašnim radničkim kućercima (*Mekani brodovi*, 1977.), jezero Bundek, tada još neuređeno (*Bijela soba na splavi*, 1978.), parkove Gradec ili Lovrijenac u Dubrovniku (*Ljetno popodne ili Što se desilo s Vlastom Hršak*, 1980.). U tom tada revolucionarnom pomaku prema tada nekonvencionalnim prostorima umjetnost uklapaju u živuću svakodnevicu čime, kako ističe Sandra Uskoković (2018: 60) djeluju u dva smjera: štite umjetnost, transgresivno je proširujući, te rastvaraju umjetnost, čineći život umjetnički ispunjenijim. Nakon Kugle, Zorica osniva kazališne grupe Ulješura i ZZOT (1984.), Kačinsky Troup (1985.) i Uplašene žirafe (1987.).

njima paralelno naraciju i argumentaciju podupire podacima koje dobiva od svog tajnovitog suradnika, fragmentima njegove biografije, otkrićima i saznanjima o svijetu neobičnih stvorenja koje uklapa u *patchwork* svojih tekstova.

Imajući u temi i format javnih izvedbi nastalih pod pokroviteljstvom i u suradnji s dr. Zabludovskim, kao i koautorska izdanja u kojima se apostrofira njegovo iskustvo i autoritet, u ovom ću se članku pozabaviti doprinosom ovog važnog znanstvenika i istraživača, a sve kako bismo zajednički doprinijeli ostvarenju Zoričina izvornog plana, a to je »primanje Zabludovskog u HAZU« (Juniku 2006.). Osim toga, pokazat ću kako su međusobno povezana književna izdanja i javne izvedbe nastale u suradnji i suautorstvu dvojca Zabludovsky i Zorica te kako se mogu razumjeti kao postavangardne umjetničke prakse koje u javnoj sferi propituju i redefini-
raju temeljne odnose između umjetnosti, književnosti, povijesti i javnog prostora.

ZABLUDOVSKY NA KULTURNOJ MAPI EUROPE

Uz spomenuta tri »bestijarija« koja su sva tri nastala u suradnji, a zadnja dva i u koautorstvu Zorice i Zabludovskog, njihova je suradnja rezultirala i hepeninzima, odnosno javnim izvedbama od kojih je prva realizirana u Zagrebu 2002. godine kad je na Urbanom festivalu izveden performans 'Let the history Talk vol. II'. u cijelosti posvećen dr. Zabludovskom (slika 1). Događaj je najavljen sljedećim riječima: »Postavljanjem spomen ploče na pročelje kuće u Šestinskom dolu 65b u Zagrebu Željko Zorica i Urbani festival ispraviti će dugogodišnju povijesnu nepravdu prema tom velikanu, u svijetu izuzetno cijenjenom hrvatskom znanstveniku i umjetniku«. Na poziv je, ističe Zorica (Juniku 2006.) »tadašnji Predsjednik Sabora Zlatko Tomčić poslao službeno pismo isprike što je spriječen doći, jer mu je bilo

'Let the history Talk vol. II', Urbani festival 2002.

potpuno jasno kako je riječ o važnom kulturnom i znanstvenom potencijalu Hrvatske. Potvrđivanje postojanja Zabludovskog na kulturnoj mapi Evrope nastavili smo otkrivanjem spomen ploče u Parizu, gdje sam po prvi puta počeo uplitati likove važne po hrvatsku povijest, a kasnije smo otkrili i veze Zabludovskog s nekim važnim ljudima iz svjetske kulture.«

Ta otkrića grade mrežu poveznica između Zabludovskog i velikana hrvatske kulture i povijesti među kojima je prvi A. G. Matoš uz čije ime je povezan prvi »komemorativni« performans u Parizu 25. svibnja 2005. godine. Tog dana je na pročelju alternativnog kulturnog kluba »Les Voutes« Zorica svečano postavio spomen-ploču u znak sjećanja na dan kada su, 1900. dr. H. C. Zabludovsky i A. G. Matoš »ispivši bocu absinta zajednički klicali protiv strahovitog, užasnog, beskrajnog brbljanja o slobodi« (slika 2).

Komemoracija A. G. Matošu i dr. H. C. Zabludovskom,
Pariz, 25. svibnja 2005. godine

Komemoracija V. Nazoru, I. G. Kovačiću i dr. H. C. Zabludovskom, Queer Zagreb 12. svibnja 2007.

Niz je nastavio podizanjem ploča u slavu susreta s nizom velikana: tako je postavljena ploča u čast satiru Vladimiru Nazoru i kentauru Ivanu Goranu Kovačiću koje je na susret »u osvit ratnih zora« na stanovitom mjestu napuntao Zabludovsky (slika 3). U drugim prilikama pridružio im se i Brecht (»glavni kuhar« neoavangardnih Zoričinih izvedbi), Magritte, Duchamp i drugi, redovito prizvani kao zaštitnici u konkretnoj, društvenoj zahtjevnoj situaciji i relevantnoj temi koja štiti npr. slobodu življenja, govora ili podučavanja, čuvanja kulturnih i humanističkih vrijednosti ili upozorenja na njihovu zloupotrebu i devalvaciju.

Niz ovih izvedbi Zorica apostrofirala 2011. godine na Noći performansa u Beogradu, odnosno u LaMaMi u New Yorku izvodeći performans *Digitalizacija spomeničke baštine i njena komercijalna eksploatacija*. Tom

prilikom ističe kako je njegov javni angažman dobrim dijelom rezultat suradnje sa Zabludovskim koji kontinuirano traje od 1983. godine:

Zabludovsky, naime, dugi niz godina pokušava da sagleda komercijalnu vrednost spomeničke plastike i spomen ploča koje su većinom u vlasništvu gradova na čijim su pročeljima zgrada podignute. Kako je Zabludovsky primetio, ljudi izrazito retko zastaju i čitaju šta u stvari piše na spomen pločama. Pala mu je na pamet ideja, čiji je Zorica sledbenik, da se u dogovoru s nosiocima prava dogovori najam spomen ploča. U tu svrhu ponuđena je varijanta zamene nezgrapnih i teških kamenih ili metalnih ploča laganim monitorima koji će određeno vreme emitovati tekstove ili slikovni materijal koji se odnosi na osobu ili događaj radi koga je ploča podignuta. Ceo projekat odvijaće se iz centra novonastale korporacije koja će rukovoditi kompletnim poslom. (Zorica 2011.)

Analogno ovom pozivu, da ljudi zastanu i pročitaju »šta u stvari piše«, Zabludovsky će u zajedničkim knjigama pozivati da se zastane i – pogleda gore.

S tom je svrhom i u tim uvjetima, kako Zorica napominje u suautorskoj knjizi, nastala i njihova suradnja:

Tamo negdje krajem osamdesetih, posjetio me u mom zagrebačkom domu simpatičan čovuljak. Čuo je kako me zanima život paralelnosti, kako nemam zazora od miješanja fikcije i fakata, kako veselo lažiram povijest i kako lako iznosim istinu na vidjelo. (...) I tada, još u osamdesetima, sklopili smo dogovor. On će meni odavati tajne s one strane života, iz paralelnih svjetova, a ja ću ih obrađivati i prerađivati. (Zabludovsky, Zorica 1999: 5)

Ovaj suradničko-autorski ugovor realizira se, kako ću u nastavku pokazati, na nekoliko razina teksta, ostvarujući učinak analogan neoavangardnoj redukciji koja je vidljiva u Zoričinim javnim izvedbama. Naime,

njegov angažman, gledan u cjelini – od ranijeg rada u Kugla glumištu³ obilježenog elementima socijalno osviještenog prostornog istraživanja, karnevalizacije, multimedijalnih umetaka i srednjovjekovnog kazališta, naglašeno osmišljava kolektivnu koheziju unutar zajednice, apostrofirajući mehanizme pamćenja, identifikacije i pripadnosti.

Time, na tragu neoavangardne redukcije i novih upotreba »Brechtove kuhinje«, kako sam pokazala ranije (Protrka Štimec 2021: 177-194), istovremeno redefinira i društveno i umjetničko polje.

Konkretnije, uz temu tretmana javnog prostora i spomeničke baštine, Zoričina upotreba prepoznatljivih ceremonijalnih formi postavljanja memorijalnih ploča istovremeno:

1. Upućuje na prepoznatljive strategije komemorativnih ceremonija, njihovu predvidljivost, teatralnost i fabriciranost. Pri tom oponaša političke govore i geste kod otkrivanja spomen-ploča te tako prokazuje mitologiju koja se njima samorazumljivo proizvodi, skrivajući se iza prividno neutralnog formalnog govora;
2. Problematizira politike »proizvodnje istine«, »tlapnje o često nejasnim granicama između zbiljnosti i povijesnih izmišljotina«, i to tako da ih osviješteno stavlja na scenu naglašavajući dodatnim pozivom »Podržimo izmišljenu povijest« (npr. u Oporovečkim vinogradima).

Tim se svojim angažmanom upisuje u širi spektar promjena koje se tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća zbivaju posebno u izvedbenim umjetnostima, koje Sandra Uskoković (2018: 37) vidi kao povezivanje i rekonceptualizaciju participativne umjetnosti s prethodnicama, prije svega

³ Već se angažman Kugla glumišta, kako je pokazala Višnja Kačić Rogošić (2017: 166-167), može čitati kao izraz »Brechtova viđenja društva u kojem se može ponuditi materijal velike *pedagogike* jer je u njemu »dokinuta razlika između učenja (pouke) i zabave, rada i slobodnog vremena, proizvođenja i zadovoljstva«. Pri tome se, u skladu s istim rakursom, ukida »pravokutna« odijeljenost pozornice od gledališta te se uključuje publika, pri čemu se otvara i novo poglavlje u razumijevanju institucije književnosti.

s povijesnom avangardom s početka 20. st., a zatim i s neoavangardom iz 1968. godine. Pri tom se, kako je pokazala Andrea Fraser (2014: 14), od 1969. do danas koncept »institucije umjetnosti« širi izvan muzeja, odnosno izvan uobičajenih mjesta proizvodnje, distribucije i recepcije umjetnosti, obuhvaćajući cijelo umjetničko polje kao društveni univerzum. Institucionalna kritika može se u Zoričinu radu, kako sam ranije spomenula (Protrka Štimec 2021: 184), postaviti u suodnos prema radu Hansa Haackea,⁴ prije svega imajući na umu njegove publikacije, izložbe i performanse. Riječ je o pristupu i perspektivi koju je u Zoričinih publikacijama Željka Čorak (1996: 5) prepoznala kao evokativne, a Krešimir Bagić (2000: 4), dodajući argumente evokativnosti, nazvao totalnom percepcijom.

Danas bismo je, na tragu Haackeovih radova (Burnham 1975: 133) mogli razumjeti i kao izraz neoavangardne estetske redukcije (Groys 2017.) i kao terapijsko cijepljenje »realnog vremena« i povijesne dijakronije imaginarnim, kreativnim i nad- ili transpovijesnim instancama. Tom postupku pridonosi i ime Zoričina koautora – sastavljeno od znanstvene titule, vlastitog imena velikog modernističkog pisca čiji je najpoznatiji dio opusa kanon dječje književnosti, a prezime misteriozno povezano uz Meksiko, pa time semantički naglašava ulogu koju mu je Zorica dodijelio u zajedničkim pothvatima. Naime, kombinacija imena, prezimena i titule dr. Hansa Cristiana Zabludovskog reflektira luđičnost i lucidnost zajedničkih pothvata koji se, ponovno u suglasju s ranijim kazališnim i javnim angažmanom Željka Zorice, mogu razumjeti i na tragu situacionističkih »detournementa« koji podjednako izbjegavaju racionalnu kritiku – u skladu s Debordovim izbjegavanjem racionalnog argumentiranja u kritici,⁵ te

⁴ Srdačno zahvaljujem Agati Juniku na ovom tragu i nizu drugih korisnih uputa vezanih uz rad Željka Zorice.

⁵ Estetske intervencije i subverzije Kugla glumišta, kako pokazuju Suzana Marjanić i Anica Vlašić-Anić (2007: 210), reanimiraju mrtve urbane prostore, drobeći nadrealizam i politiku u veseloj destrukciji »malih sličica svakodnevnog života.« Tamo izgrađeno uklapanje umjetnosti u intenzivnu, živuću svakodnevicu

koriste elemente zaigranosti i igre. Tako semantika imena i prezimena, uz doktorovu specijalizaciju (demonolog, paleoantropolog), zajedno s publikacijama i istupima upućuje na učinak transgresije umjetničkog (Andersenovo ime, umjetnička imaginacija) u prostor diskurzivnog (povijest, kolektivne predodžbe, znanost, linearnost). Pri tom su ironizacija i subverzija linearosti, istinitosti ili mehanizama proizvodnje značenja, pamćenja ili kolektivnih identiteta dopunjeni ili čak revidirani instancama kao što su suosjećanje, uživanje u hrani, piću i veselju za vrijeme osobnih i kolektivnih »kontroliranih happeninga«.

KO/AUTORSKI UGOVOR – *KIG OP!*

Sporazum koji je u osamdesetima postigao sa Zabludovskim Zorica će spominjati u više navrata. U *Fantastičnom bestijariju Roskildea* njihov dogovor opisuje ovako: »On će meni odavati tajne s one strane života, iz paralelnih svjetova, a ja ću ih obrađivati i prerađivati«. Tako će se

sukobljavanjem fikcije i nefikcije (...) stvoriti (...) eklektična građa koju ćemo, odbijajući akademski pristup probušiti strelicama apsurda i humora, ali uvijek čuvajući onu kapljicu života koja nas ujedinjuje – kreaciju – te tako pomoći odraslima tvrdima za pogled gore, i u nas sebe same, da zainteresiraju djecu za pojmove iz povijesti umjetnosti, za osobe iz povijesti gradova i zemalja Europe, za mitologiju i

urbanih »neumjetničkih« pejsaža i prostora može se, kao produžena ruka, prepoznati u Zoričinim ožvljavanjima »usnulih čuvara gradak«, nevidljivih likova na pročeljima zgrada i zaboravljenih haustora – koji postaju dio preispisanih priča – i, iz toga, rekontekstualiziranog prostora i vremena u kojem kao pouzdan ovjeravatelj dolazi autoritet izvanvremenskog dr. Hansa Christiana Zabludovskog.

simboliku čudnih bića te na kraju za njih same putem umjetnosti koja je upitnik nad svakom glavom. (Zabludovsky, Zorica 1999: 5)

Drugim riječima, cilj zajedničkog pothvata jest sa svojim »slušateljstvom, gledateljstvom i osjećateljstvom učiti gledati gore!« Dakle, istovremeno i iznad (i izvan) i okolo i u sebe, štogod bilo teže, ili lakše.

Kako se vidi iz objavljenog i ostvarenog, Zabludovsky je za ovu svrhu velikodušno ustupio materijale, znanja i kontakte. Već se u *Usnulim čuvarima grada Zagreba* (1996.) navode ranije nepoznati materijali i slabo dostupni podaci o arhitekturi, povijesti i sadašnjosti grada, naročito u odnosu prema njegovim misterioznim stanovnicima. Tako povijest arhitekture i umjetnosti glavnog grada razotkriva tajni spis dr. Zabludovskog *O rigalicama zagrebačke katedrale* koji se, upravo svojom bajkovitom strukturom i nevjerojatnim podacima pokazuje pogodnim obaveznim štivom za prvoškolce (Zorica 1996: 49). Tome treba pridodati podatke iz radne bilježnice dr. Zabludovskog datirane u Zagreb 1937. godine (ibid: 6), kao i brojne druge podatke i materijale u ovom i ostalim izdanjima koji bi bez ove suradnje ostali nedostupnima široj javnosti. Među ostalim valja istaknuti npr. gvalju neprobavljene knjižnične građe koja predstavlja ostatak *Božanstvene komedije* iz zbirke dr. Zabludovskog (ibid.: 8), a koju su svojim tajnim umijećem posredovale sove knjižničarke stacionirane na zgradi današnjeg Državnog arhiva na Marulićevu trgu. One su, naime, kako je vidljivo, u posjedu moći da kao »Atenine ptice koje simboliziraju misao koja vlada tminom« (Zorica 1996: 8) prerađuju književnu i drugu ruko-pisnu i tiskanu građu koju zatim ispljunu i time odrede njezino tumačenje. S dr. Zabludovskim dijele i pristup tajanstvenim knjigama čiji sadržaj autorima omogućuje rasvjetljavanje »povijesnoga mraka« (Zorica 1996: 18) u odnosu na prošlost, sadašnjost – pa implicitno i budućnost zajednice.

Vodeći se tim brojnim i važnim materijalima, autori su se angažirali i oko osnivanja Instituta H. C. Zabludovsky u kojem se čuvaju bilješke i vrijedna arhivska građa. Među ostalima, ondje se mogu naći i »doktorove

zabilješke u kojima tvrdi da je H. G. Wells posjedovao sjećanje vrste, što znači pamćenje svih sisavaca od postanka svijeta do danas« (Zabludovsky, Zorica 2000: 6), iskustvo kojim se »obilato koristio pri pisanju svojih djela«, kao i spisi koji su bili povod razlaza s Dragutinom Gorjanovićem-Krambergerom te fotografija Zabludovskog, točnije njegova kaputa prebačenog preko ograde, s kongresa antropologa u Zagrebu 23. svibnja 1901.

Imajući u vidu transpovijesnu narav koautora Zoričinih knjiga, suradnika i začetnika brojnih ideja koje je uspješno realizirao, neposrednost u pribavljanju ranije nepoznatih podataka i vrijednih informacija, te direktan uvid koji je stekao kroz prijateljstvo s brojnim znanstvenicima i umjetnicima, ne čudi trajnost ni uspjeh njihove suradnje. Osvrćući se na to u razgovoru s Agatom Juniku, Zorica ističe:

Zanimljiv mi je humor i svojevrsna nonšalancija kojom on prolazi kroz vrlo tešku znanstvenu građu iza koje pak stoje autoriteti do kojih je svakoj nacionalnoj kulturi stalo, kao što je primjerice Grga Novak, ili neki drugi ljudi koji se bave arheologijom, poviješću arhitekture, poviješću umjetnosti... Moja bi pozicija bila direktno ugrožena kada bih osobno komunicirao s njima, ili recimo s nasljednicima Gorjanović Krambergera. Ali kada polemizira H. C. Zabludovsky – koga citiram, uvijek dovodeći u pitanje i njegov rad – onda se tu stvara neki metatekst koji dopušta različite uplive. (Juniku 2006.)

Ponekad je, razumljivo, ova suradnja znala izazvati i nedoumice ili pitanja, recimo kod postavljanja spomen-ploče u Parizu. Ovaj kulturni događaj na kraju je realiziran zahvaljujući Zoričinoj umjetničkoj udruzi Artless, iako je Ministarstvo kulture isprva odobrilo projekt. Dogodilo se da su ga neposredno prije realizacije na kraju odbili jer »ljudi tamo nisu bili sigurni je li Zabludovsky povijesna osoba Hrvatske ili ne« (*ibid.*), propuštajući povijesnu priliku za hrvatsku kulturu.

Problem, naravno, nastaje jer se povodimo uglavnom za samo lako dostupnim informacijama. A najdostupnije su i najbrže one na Internetu. Mada, ako netko želi tim putem istraživati rodoslovlje Zabludovskog, saznat će da su se mnoge obitelji Zabludovsky rodile u jednom mjestu u Poljskoj, odakle su se rasuli po svijetu nakon što je nacistička Njemačka odradila svoj grozan posao. Veliki broj njih je završio u Meksiku, gdje su se pozicionirali vrlo visoko na društvenoj ljestvici – od parlamenta do znanstvenih institucija. Zatim, bio je tu i jedan od važnih arhitekata 20. stoljeća, čiju sam izložbu vidio u Barceloni, a na što me upozorila Željka Čorak, autorica predgovora za prvu knjigu koju sam radio. Kakav god bio metafizički status H. C. Zabludovskog, on mi je vrlo važan kao suradnik. O tome bi se moglo razgovarati s raznih, pa i pozicija psihoanalize (da spomenemo i to, kad je već obljetnica Freuda)... umjesto neke ozbiljne introspekcije koju bih provodio sam nad sobom, lakše mi je imati osobu s kojom mogu jednako iskreno odrađivati takve dijaloge. Što preporučam i drugima. (Juniku 2006.)

FANTASTIČNA BIĆA I ZAGOVOR KREATIVNOSTI I SLOBODE

Dijalog i iskren razgovor koji u razgovoru o svojoj suradnji sa Zabludovskim spominje Zorica upućuju istovremeno i ulog u stvaralaštvo koje disciplinira i tematizira vlastitu kreativnost, pa se pri tom onaj ranije spomenuti poziv i cilj: »gledati gore«, poštovano gledateljstvo, slušateljstvo & osjećateljstvo – promeće i u rezultat prakse i poziva. Kako ističe Dušanka Profeta (2001: 42), gledati gore (na danskom Kig op) dovodi do sljedećeg:

Nakon što uperimo poglede gore, vidjet ćemo da uz niz izumirućih životinjskih vrsta, izumiru i fantastična bića. Na njih pogubno djeluju beton, neon, pokoja enciklopedijska natuknica i prihvaćanje da na neka pitanja nema odgovora. Save imaginary beings! apel je s kraja Fantastičnog bestijarija Roskildea, a Fantastični bestijarij Hrvatske označava korak naprijed u provođenju djelotvorne akcije čuvanja ugroženih bića, rekli bismo jezikom hrvatske Vlade.

Imaginarna bića i njihov tajanstveni glasnogovornik koji se potpisuje i kao dipl. umjetnički detektiv (Zabludovsky, Zorica 2000: 41), kao stručnjak kojemu su otvorena vrata onostranog, bilo da je riječ o istraživanjima fantastičnih stanovnika Zagreba ili demonskog svijeta Smrtograda na čelu s notornim Zlobarom, tako doslovno ekspliciraju igru, kreativnost i humor kao antropološku zadanost i uporište protudiskursa hegemoniji, manipulaciji i kalupima koje ovi proizvode. Zbog toga je u knjigama dvojca Zabludovsky i Zorica vidljivo da je analogno čuvanju biološke raznolikosti biljnog i životinjskog svijeta za održivi razvoj čovječanstva nužno očuvanje svijesti i kontakta s fantastičnim svijetom bića koja inspiriraju i čine trajnom ljudsku kreativnost. Pomagači iz tog svijeta poput Oponašavca, Leptirka ili Akrobosa funkcioniraju i kao materijalizirane umjetničke strategije u dohvaćanju i izražavanju kreativnosti i slobode kroz oponašanje i igru. Slijedi ih, u narativnom postupku, disperzirana i fragmentirana naracija u kojoj putopisno-gastronomsko-demonološke priče o povijesti i umjetnosti premrežavaju podaci iz fiktivnih i »stvarnih« dokumenata, fotografije i pisma koji ilustriraju na početku istaknutu Zoričinu sklonost u bilježenju »života paralelnosti«, »miješanja fikcije i fakata«, »veselog lažiranja povijesti« i istovremeno »lakog iznošenja istine na vidjelo« kojima je privukao pozornost Zabludovskog.

Kao posljedica toga čitateljstvo (»gledateljstvo, osjećateljstvo«) i samo participira u izmicanju uobičajenih perspektiva, proizvodnji začudnosti, odnosno stvaranju novog značenja koje je i obrnuti, protudiskurs

pozitivizmu, formalizaciji i »suhoci« akademskog jezika. Ta je participacija analogna onoj u kojoj se nalaze sudionici, slučajni prolaznici, pa i zaposlenici nadležnih institucija koji participiraju, posredno ili neposredno, u hepeninzima poput onih posvećenih Matošu, Nazoru i Kovačiću ili Brechtu čija se kuhinja vidi i na alternativnoj proslavi primanja Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine ili u svečanom obilježavanju šezdesete obljetnice začetka boćanja u Oporovcu, kada je 2011. godine multimedijalnom pločom odano priznanje dr. H. C. Zabludovskom kao prvom bacaču bulina. Njihova usuglašenost s neo/avagnardnim umjetničkim praksama diskretno je naznačena u izvedbama i publikacijama u kojima se donose citati, materijali i fotografije npr. Crvenog Peristila grupe autora (1968.), a zatim i Crnog Peristila Igora Grubića koji je, prema Zabludovskom, svojom intervencijom označio »prolaz do ulaza u paralelni svijet demona« (Zabludovsky, Zorica 2000: 85). Ovome valja pridodati i predavanje koje je dr. Zabludovsky održao *O zabludi vremenskog kontinuiteta* (*ibid.*: 90), kao i njegovo znamenito otkriće originalnog ulja na limu, djela belgijskog slikara Renéa Magrittea koje ukrašava ulaz u Eufrazijanu, a nalazi se u vlasništvu Biskupskog ureda (*ibid.*: 126; slika 4) – ako u međuvremenu nije potajno dostavljeno dragoj A., naslovljenici gastronomsko-umjetničko-demonoloških ljubavnih poslanica.

René Magritte, ulje na limu,
Eufrazijeva bazilika u Poreču

Dijaloški odnos i koautorstvo u publicističkim projektima i performansima ovog dvojca postavljaju autorstvo na dvije osi, dva uloga koja se nadopunjuju u kompleksnoj izvedbi i zajedničkom ostvarenju. Zorica i Zabludovsky, Zorica kao Zabludovsky tako problematiziraju vanjsko i unutarnje u umjetnosti, znanosti i javnom diskursu. Problematizirajući neposrednost i formaliziranost različitih praksi iznova pitaju: kako nastaje umjetnost, a koje su procedure istine? Gdje se umjetnost ostvaruje, a gdje gubi svoju istinu? Koliko su disciplinirana znanja osigurana procedurama, a u kojoj mjeri gube svoju svrhu, isključujući adekvatnost, svrsishodnost i humanost?

»Štos je, dakle, da je to neka metoda koja opušta«, odgovara Zorica (Juniku 2006.), a »krajnji cilj je primanje Zabludovskog u HAZU. Ako se to ikada dogodi, ta činjenica će svjedočiti da živimo u normalnom i opuštenom društvu u kojem se ne proizvode stresovi, u kojem ljudi ne obolijevaju od malignih bolesti iz razloga što su zabrinuti. Tada ćemo, siguran sam, svi biti veseli i da će pozitivna energija lelutati iznad naših glava u smislu tog našeg čuvenog pereca.«

LITERATURA

- Bagić, Krešimir. 2000. Predgovor. U: H. C. Zabludovsky, Željko Zorica. *Fantastični bestijarij Hrvatske*. Moderna vremena, Zagreb.
- Bagić, Krešimir. 2002. »Kratka priča devedesetih«, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, ur. Botica, Stipe. Filozofski fakultet, Zagreb, str. 42-56.
<http://sveske.ba/en/content/od-kritickog-mimetizma-do-interdiskurzivnosti>
- Blažević, Marin. 2012. *Izboren poraz. Novo kazalište u hrvatskom glumištu od Gavelle do...* Disput, Zagreb.
- Bourdieu, Pierre i Haacke, Hans. 1995. *Free Exchange*. Stanford: Stanford Univ Press, 1995.

- Burnham, Jack. 1975. »Steps in the Formulation of Real-Time Political Art«. U: Hans Haacke, *Framing and Being Framed: 7 Works, 1970–75*. Press of the Nova Scotia College of Art and Design, Halifax, New York University Press, New York, str. 127-143. https://monoskop.org/images/d/d4/Hans_Haacke_Framing_and_Being_Framed_7_Works_1970-75_1975.pdf
- Čorak, Željka. 1996. Predgovor. U: Željko Zorica: *Usnuli čuvari grada Zagreba ili Fantastični bestijarij*. AGM, Zagreb.
- Farago, Jason 2019. »Hans Haacke, at the New Museum, Takes No Prisoners«. *New York Times*, 31. listopada 2019. <https://www.nytimes.com/2019/10/31/arts/design/hans-haacke-review-new-museum.html>
- Groys, Boris. 2017. »Towards a New Universalism«. E-flux. *Journal #86*. November. <https://www.e-flux.com/journal/86/162402/towards-a-new-universalism/>
- Fraser, Andrea. 2014. »From the Critique of Institutions to an Institution of Critique«. U: Marc James Léger (ur.): *The Idea of the Avant Garde And What It Means Today*. Manchester University Press. Manchester i New York, str. 12-17.
- Haacke, Hans. 1975. *Framing and Being Framed: 7 Works, 1970–75*, Press of the Nova Scotia College of Art and Design, Halifax; New York University Press, New York.
- Inkubator tvornica Gorica. 2005. Inicijativa za prenamjenu. Zagreb. <https://inkubator.tvornicagorica.weebly.com/centar-za-nezavisnu-kulturu-i-mlade.html#>
- Juniku, Agata. 2006. »Zabludovsky vs. Bandić«. *Fantom slobode*, br. 2. Dostupan na <https://www.kulturpunkt.hr/content/zabludovsky-vs-bandic>
- Juniku, Agata. 2019. *Indoš i Živadinov, teatro-bio-grafije: sveto i ludičko kao modusi političkoga u teatru*. Akademija dramskih umjetnosti, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Kačić-Rogošić, Višnja. 2017. *Skupno osmišljeno kazalište*. Hrvatski centar ITI, Zagreb.
- Kajinić, Sanja. 2010. »Queer-kultura u Hrvatskoj: Queer Zagreb Festival«. U: *Kultura, drugi, žene*, ur. Kodrnja, Jasenka; Savić, Svenka; Slapšak, Svetlana, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu Hrvatsko filozofsko društvo Plejada, Zagreb, str. 273-289.

- Marjanić, Suzana. 2014. *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Udruga Bijeli val, Školska knjiga, Zagreb.
- Marjanić, Suzana, Vlašić-Anić, Anica. 2007. »Narušavanje teatra kao kocke«. Razgovor sa Zlatkom Burićem-Kićom. *Zarez*, br. 210–211, 12. srpnja 2007.
- Marjanić, Suzana. 2017. Kao da je bilo nekad... *Plesna scena.hr*, 24. siječnja 2017. <http://plesnascena.hr/index.php?p=article&id=2011>
- [Marjanić, Suzana] / Uredništvo *Zareza*. 2013. *In memoriam – Od Kugle do mnoštva EU križeva*. 12. rujna 2013. <http://www.zarez.hr/clanci/od-kugle-do-mnostva-eu-krizeva>
- Marković, Igor. 2014. »ZABLUDOVSKY BI TO VOLIO!« Akcije u javnom prostoru Željka Zorice i H. C. Zabludovskog kao re/imaginacija i/ili re/invenija (povijesti, sjećanja, javnosti, prostora, grada...) *Zarez*, 9. listopada 2014. Dostupno na <https://arspublicae.tumblr.com/post/100263228249/zabludovsky-bi-to-volio-akcije-u-javnom/amp>
- Piper, Adrian. 2014. »Political Art and the Paradigm of Innovation«. U: Marc James Léger (ur.): *The Idea of the Avant Garde And What It Means Today*. Manchester University Press. Manchester i New York, str. 4-11.
- Protrka Štimec, Marina. 2021. »Public Rendition of Authorship: Commemorative Ceremonies in Neo-Avant-Garde Projects by Zabludovsky-Zorica«, *Primerjalna književnost* 44 (3), str. 177-194.
- Studio artless. <https://studio-artless.hr/?q=hr/node/134>
- Šišović, Davor. 2005. »Porečka riba i pazinski zmaj«, *Glas Istre*. http://www.ice.hr/davors/simotamo_bestijariji.htm
- Šišović, Davor. Stara Bookaleta. Nazorologija. 29. svibnja 2007. <https://blog.dnevnik.hr/bookaleta/2007/05/1622702770/nazorologija.html?page=blog&id=1622702770&subpage=0&subdomain=bookaleta>
- Uskoković, Sandra. 2018. *Anamnesis. Dijalozi umjetnosti u javnom prostoru*. UPI-2M Plus, Zagreb.
- Zabludovsky, Hans Cristian, Zorica, Željko. 1999. *Fantastični bestijarij Roskildea*. Niska, Zagreb.
- Zabludovsky, Hans Cristian, Zorica, Željko. 2000. *Fantastični bestijarij Hrvatske*. Moderna vremena, Zagreb.

- Zorica, Željko. 1996. *Usnuli čuvari grada Zagreba ili Fantastični bestijarij*. AGM, Zagreb.
- Zorica, Željko. 2011. »Digitalizacija spomeničke baštine i njena komercijalna eksploatacija« <http://domomladine.org/predstave/noc-performansa-program/>
- Zorica, Željko. 2011a. »Digitalization of Monumental Heritage and Its Commercial Exploitation«. https://www.youtube.com/watch?v=FIGB8nA-a48&feature=emb_title
- Zorica, Željko. 2011b. »Dogadžaj u Oporovcu«. <https://vimeo.com/36546227>
- Zorica, Željko. 2012. »Odgovornost za rad«. Intervju <https://www.kulturpunkt.hr/content/odgovornost-za-rad>

IZVORI LIKOVNIH PRILOGA

- Fotografije 1 – 3: privatna zbirka, internetske stranice
<http://urbanfestival.blok.hr/urbanfestival.blok.hr/02/hr/projekti/zorica2.html>
<https://arspublicae.tumblr.com/post/100263228249/zabludovsky-bi-to-volio-akcije-u-javnom/amp>

AUTO/BIOGRAPHY OF THE ZABLUDOVSKY AND ZORICA DUO: TRANSGRESSION OF ART

A b s t r a c t

Authorship, biography, autobiography, encyclopedia, commemoration, museum and academy in editions and performances of Željko Zorica and Dr. Hans Christian Zabludovsky function as points of reference of literary and cultural institutions, which this duo uses and critically rethinks pointing to social disputes and transgressive possibilities of performing practices. Their cooperation in the publication of printed material and in public performances is explained in the paper as part of neo-avant-garde transgressions: deviation, experiment, disruption and breakthrough in the public space. Satirizing scientific discourse and institutional framework by means of auto/biographic elements of Dr. Zabludovsky, the reference discourse and the official form of commemorative ceremonies, Zorica and Zabludovsky call into question genres and policies of »truth manufacturing« and reveal at the same time the creative potential and transgressive impacts of neo-avant-garde art.

Key words: Željko Zorica; dr. Hans Christian Zabludovsky; performances; authorship; transgression; neo-avant-garde art